

Periférián

(Konvergencia-krízis az Európai Unióban: a neoklasszikus elmélet esete a gazdasági felzárkózással)

Az utóbbi években – főként Lóránt Károly írásai alapján – sokat megtudtunk arról, hogy az Európai Unión belül az országok közötti fejlettségi szintkülönbségek nem mérséklődnek, mert a tagországok GDP-jének csak alig több, mint 1 százaléka kerül be a közös költségvetésbe és ez nagyon kevés az elmaradottak felzárkóztatásához. Az ún. MacDougall jelentés még a hetvenes években megállapította – az amerikai és a német szövetségi állam példáján –, hogy a gyengébb területek felzárkóztatása érdekében egy föderációban a GDP 20-25 százalékát, egy preföderációs szinten (ahol az EU most van) 5-7 százalékát kellene újra elosztani. Ez viszont a gazdag tagországok részéről olyan fokú szolidaritást feltételezne, amely jelenleg az EU-ban nem létezik. Ráadásul a transznacionális vállalatok által az elmaradott országokból kivitt profit és egyéb jövedelem jóval meghaladja az EU-támogatások összegét (nálunk kb. háromszorosan). Nem mellékes körülmény az sem, hogy a periféria országainak eladósodása jórészt a gazdagabb országok bankjaival szemben áll fenn, s így a hitelkamatok is azokat gazdagítják. E kamatátutalások nagyságrendje évi 100 milliárd euró körüli (azaz hazánk nemzeti termékével azonos nagyságú).

A modern gazdaságtörténet viszonylag kevés sikeres felzárkózást ismer. Ilyen volt Japán második világháború utáni, majd Dél-Korea és a délkelet-ázsiai kistigrisek felzárkózása (és most folyik Kínáé). Európában Finnországot és Írországot említhetjük. (Jellemzően ők nem a déli vagy a keleti periféria országai.) Az Európán kívüli esetekben az állam hangsúlyos szerepe, a belső piac védelme, a hazai ipar támogatása és a nemzeti valuta tartós leértékelése voltak a felzárkózás elengedhetetlen eszközei. Az Unió közös piacán ez nem lehetséges, a periféria országai nem támogathatják saját iparukat, nem védhetik piacukat. Így a közös piaci szabályozásba kódolva van a felzárkózás lehetetlensége, intézményes megakadályozása. Több európai-uniós biztosnak is az a feladata, hogy árgus szemekkel őrkdjék a verseny-jogszabályok fölött: a támogatás vagy diszkrimináció leghalványabb gyanúja esetén azonnal eljárnak. (Néhány hazai példa: a Malév állami támogatása, a házi pálinkafőzés áfája, a paksi atomerőmű pályázati kiírása, az Erzsébet-utalványok, a hazai útépitések pályáztatása, stb.) A nem eurózóna-tagországok ugyan leértékelhetik nemzeti valutájukat, de ezt eladósodásuk korlátozza. Az egységes piac révén megnyílnak a tagországok piacai egymás számára, de a gazdag országok – fejlettségüknél fogva – ezzel a lehetőséggel sokkal nagyobb mértékben tudnak élni. Ez vezet a periféria eladósodásához, miáltal erőforrásaik jelentős részét kamatfizetésre kell fordítani.

Egy frissen megjelent szakkönyv ugyanezt a témát tárgyalja (*Halmai Péter: Krízis és növekedés az Európai Unióban, Akadémiai, 2014.*). Megközelítése azonban teljesen más. A felzárkózást nem a jövedelmek újraelosztásától és az állami beavatkozástól várja, hanem az

uniós szintű gyorsabb gazdasági növekedéstől. A neoklasszikus elmélet értelmében ugyanis a gazdasági növekedés a kevésbé fejlett országokban törvényszerűen gyorsabb, s így minél gyorsabb a térségi növekedés, annál jobban előrehalad a kiegyenlítődés. A könyv egyik leggyakrabban használt kifejezése a „strukturális reformok”, mely alatt az értendő, hogy a piac működését minél simulékonyabbá, minél tökéletesebbé kell tenni, az üzleti környezetet pedig tovább kell javítani. Szükség van még továbbá a tudást és innovációt előmozdító reformokra, hogy az EU növekedése ne maradjon el a nagy vetélytársakétól, Amerikától és Kínától. És ha a növekedés felgyorsul, akkor – az elmélet értelmében – a kiegyenlítődés is előre fog haladni.

Halmai Péter alapos elemzést végez. Megtudjuk, hogy a régi „konvergenciaországok” (azaz Írország, Görögország, Spanyolország és Portugália) 1989 és 2008 között felzárkóztak, a válság után viszont visszacsúsztak. A számokat tekintve ez a felzárkózás nagyon sovány: 1989 és 1998 között az említett négy ország potenciális (azaz ingadozásoktól megtisztított) éves növekedési üteme 2,48, a fejlett tagországoké pedig 2,37 százalék volt. 1999 és 2008 között pedig 2,22 százalék áll szemben 2,06 százalékkal. Azaz: a különbségek az éves növekedési ütemben 0,11-0,16 százalékpont nagyságúak. Mindezt el is viszi a válság, mert 2009 és 2018 között (itt már előrebecslésről van szó), évi 1,18 százalék a különbség a fejlettek javára.

És most nézzük, mi a helyzet térségünkkel, a kelet-európai perifériával. 1995 és 2012 között a három balti ország érte el a legnagyobb mértékű felzárkózást: 29-33 százalékkal kerültek közelebb a fejlett országok átlagához. Utánuk Szlovákia következik 25,7 és Lengyelország 22 százalékkal. Bulgária, Magyarország és Románia 14-15 százalékkal került közelebb az átlaghoz, Csehország és Szlovénia felzárkózási mutatója 10 százalék alatti volt. Ezeket az adatokat nehéz értékelni, mert nem csak az uniós csatlakozás hatása játszik közre itt (ami különben is csak 2004-ben volt). Hazánk lecsúszásában pl. jelentős szerepe van az eladósodásnak és annak, hogy jelentős piaci reformokra került sor már a rendszerváltás előtt is, míg a többiekénél ez a hajtóerő csak 1990 után jelentkezett.

Európa nehezebben jön ki a válságból, mint Amerika. Halmai Péter szerint azért, mert lassabb a felhalmozódott magánadósságok rendezése, nagy az államok eladósodottsága, a bankokat rosszul menedzselik, akadozik a pénzügyi szolgáltatások közös piaca és merevségek és súrlódások tapasztalhatók a munkaerő- és termékpiacon. Ezek rendezését szolgálják a strukturális reformok. Mindez valószínűleg igaz. De ha fel is gyorsulna általuk a gazdasági növekedés, kétséges, hogy az egyben a szegényebb országok közeledését is szolgálná.

Három évvel ezelőtt Amerika és Európa 18 vezető közgazdásza elemezte egy közös kötetben, hogy miért marad le Európa a globális versenyben. (Az ismertetést Matolcsy György írta a Heti Válasz 2011. december 1-jei számában.) A fő okot abban látták, hogy Európában gyenge a vállalkozói szellem, a kockázatvállalási hajlam és a megújulási képesség. Amerika a munkát, Európa a szabadidőt és az életminőséget választja. „Az amerikaiak azért élnek, hogy dolgozzanak, az európaiak azért dolgoznak, hogy éljenek.”

Halmai Péter megállapítja, hogy a felzárkózás az európai integráció kezdete óta lassul, majd a 2008-ban kezdődő válság óta megállt, és előre látja, hogy strukturális reformok nélkül a

periféria leszakadása tartós lesz: „Egyes új tagországokban már rövid távon is leállhat a konvergencia, sőt, divergencia alakulhat ki a legfejlettebb tagországokhoz képest”. Több neves külföldi szerzővel együtt ő is úgy gondolja, hogy felzárkózás hiányában kérdésessé válik magának az EU létezésének az indokoltsága. De ugyanakkor látjuk, hogy Európa elkényelmesedett, és inkább szeretne eddig fölhalmozott vagyonából élni, mint Amerika még mindig cowboyos lendületű és Ázsia újkeletű, vad és ambíciózus vállalkozóival versenyezni és kockáztatni. A neoklasszikus modellre alapozó felzárkózásnak ezért már nincs esélye. (Azaz az EU fejlett tagországa nem fognak gyorsabban növekedni, a perifériát pedig a korábban említett okok gátolják a felzárkózásban.) Inkább a bevált nemzetközi tapasztalatokra kellene alapozni, melyek lényege az újraelosztás és a hazai termelés és piac védelme. (Az EU-ban ez a közös piac olyan reformját igényelné, mikor a kevésbé fejlett országok erre lehetőséget kapnának.)

Van itt még egy súlyos probléma, amiről ez az akadémikusok által sztárolt könyv nem tesz említést.¹ A hívószó a növekedés: a szerző ennek alacsony volta miatt kesereg, elmaradását hiányolja, összetevőit boncolgatja, okait kutatja. És nem vesz tudomást arról, hogy a gazdaság csupán alrendszer egy nagyobb egységnek, a földi bioszférának. Jelenleg úgy élünk, termelünk és fogyasztunk, mintha 1,4 Földünk lenne. De csak egy van. A növekedésnek korlátai vannak. Ezért a növekedés mennyiségi mutatóinál fontosabb a jellege: úgy növekedjék a gazdaság, hogy kevésbé károsítsa a környezetet. Amerikát és Kínát nem növekedési ütemekben, hanem energiahatékonyságban, műszaki fejlődésben, digitalizációban, szoftvergyártásban, oktatásban, minél teljesebb körű foglalkoztatásban és életminőségben, az internet-vállalkozások támogatásában kell leahagyni. Ez lenne ám az igazi versenyképesség! A könyv tehát nem csak a történelmileg elavult neoklasszikus elméletre épít, amelytől hiába várjuk a felzárkózást. Előrelátása is homályos, nem ismeri a közgazdaságtan legújabb irányzatait. Mint ahogy a teniszben mondják, ez kettős hiba.

Bp, 2014. december 12.

Kiss Károly

(Megjelent a Magyar Nemzet 2015. január 12-i számában)

¹ A könyvet Csaba László lektorálta és ő mutatta be az EU budapesti irodájában. A hátlapon laudációt írt rajta kívül még Török Ádám akadémikus, az MTA főtitkára, Palánkai Tibor akadémikus és Zalai Ernő akadémikus.